

Voorwoord

In dit nummer worden de dossiers van de burgerlijke invaliden van de oorlog 1914-1918 in de schijnwerpers gezet. Tijdens een verhuizing ging de volgorde deels verloren, maar vandaag worden ze opnieuw geklasseerd en verpakt.

Daarnaast begint Archidoc News met een nieuwe reeks artikels over de dossiers statuten van nationale erkentelijkheid. Het is de bedoeling de oorsprong van ieder statuut, de voorwaarden voor erkenning en de documenten toe te lichten die van belang kunnen zijn voor historische opzoekingen. De reeks begint met het eerste statuut dat ingevoerd werd, namelijk het statuut van burgerlijk weerstander.

Twee fondsen komen tevens aan bod: het "Miljard"-fonds, dat opgericht werd ingevolge een akkoord tussen België en de Bondsrepubliek Duitsland om de slachtoffers van het nationaal-socialisme te vergoeden en het Ravensbrück-bestand, waaraan Claire Pahaut, één van onze vrijwilligsters en historicus, nu werkt.

Veel leesplezier!

Het ArchiDoc-team

Bewaringsproject: de dossiers van burgerlijke invaliden van de oorlog 14-18

De archieven van de DG Oorlogsslachtoffers zijn vooral bekend door de dossiers van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Maar meer dan 200.000 individuele dossiers over de Eerste Wereldoorlog (in totaal 1.100 meter archief), veel minder bekend, worden er ook bewaard.

De wet van 10 juni 1919 voorzag in een vergoeding zowel voor burgers als voor militairen, omdat beide groepen zwaar onder deze oorlog hadden geleden. Ze beoogde hoofdzakelijk de burgerlijke slachtoffers van militaire operaties, naast de slachtoffers van de fusillades en talrijke brutale executies door Duitse soldaten. Maar ook andere slachtoffers werden erkend, zoals politieke gevangenen en vervolgens weggevoerd voor de verplichte tewerkstelling in Duitsland, die lichamelijke hinder hadden overgehouden aan hun gevangenschap of deportatie.

Lokale rechtbanken voor oorlogsschade beslisten over de erkenning van deze slachtoffers.

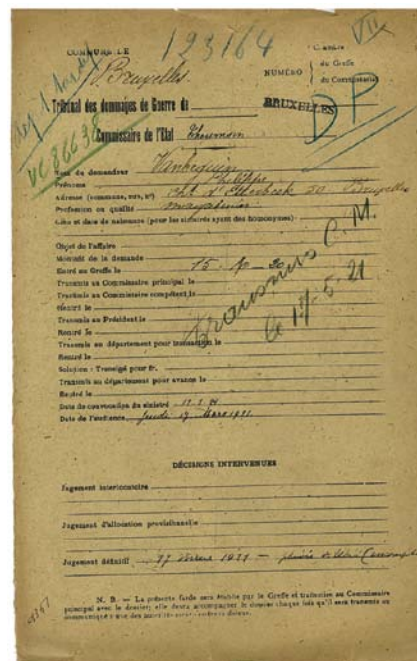
De vergoedingsdossiers, die oorspronkelijk door het Ministerie van Financiën ("Dienst voor Oorlogsschade") werden behandeld, werden na de Tweede Wereldoorlog door het nieuwe Ministerie voor Oorlogsslachtoffers, voorloper van de DG Oorlogsslachtoffers, overgenomen.

Op deze manier kwamen de dossiers van de burgerlijke slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog in het bezit van de dienst. In de loop der jaren verslechterde de staat van de bijna vergeten dossiers evenwel, onder andere door de slechte kwaliteit van het meer dan tachtig jaar oude papier en door de verhuizing vanuit de opslagplaats.

Men is thans bezig met het controleren van de dossiers, het vervangen van beschadigde mappen, het rangschikken van de dossiers in

archiefdozen en het opnieuw correct in het klassemment ordenen van de archiefdozen. Het is uiteindelijk de bedoeling het opzoeken van de dossiers te vereenvoudigen om ze toegankelijker te maken voor naaste verwanten en voor personen die opzoekingen willen doen en om ze beter tegen beschadiging te beschermen. Door de verhuizing van de FOD Sociale Zekerheid naar de Finance Tower (de "Finto") hebben we een groot aantal boekenrekken kunnen recupereren, die geleidelijk de oude kasten zullen vervangen.

Bijna een eeuw na het begin van de Eerste Wereldoorlog kunnen deze documenten inzicht geven in het lot van de individuele burgers door middel van persoonlijke verhalen, en om verdere onderzoekingen te kunnen doen over de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog.

dossier burgerlijk slachtoffer 1914-1918, SVG-VC086638

(Vervolg)

Activiteiten

Het Ravensbrück-bestand en -project

Interview met Claire Pahaut, vrijwilligster en historicus bij de DG Oorlogsslachtoffers

Zou u uw professioneel parcours willen beschrijven en uitleggen hoe u vrijwilligster bent geworden bij de DG Oorlogsslachtoffers?

Het was op 16 september 1994. België bereidde de vijftigste verjaardag van de bevrijding voor. Ik was leraar geschiedenis aan het Collège Saint Louis te Borgworm en mijn leerlingen en ikzelf kregen de kans deze herdenking anders te beleven en terug te gaan in de geschiedenis.

Een programma rond actief, kritisch en verantwoordelijk burgerschap werd in de scholen op gang gebracht door de Koning Boudewijnstichting en de pedagogische coördinatie *Démocratie ou barbarie*, die toen onlangs in de Franstalige Gemeenschap werd ingesteld. Dankzij de ontmoeting met getuigen – twee oorlogsvrijwilligers van het zesde bataljon van Belgische Fuseliers, verbonden aan het VIIde korps van de US Army, waarover generaal Collins het bevel voerde, en twee weerstanders, overlevenden van het kamp van Dora, Albert Leburton van Borgworm en professor Léon Ernest Halkin van de *Université de Liège* – begonnen de leerlingen aan een kritische studie over het kamp van Dora, met de uitgave van een boek als resultaat: *Dora, le camp du silence*. De ongelooflijke verberging, na de oorlog, van het bestaan van dit kamp – fabriek waar de V1's en V2's werden vervaardigd – door de wetenschappelijke wereld en de internationale publieke opinie werd, voor de jonge leerlingen, een realiteit die ze wilden wereldkundig maken. Het veroveren van de ruimte was langs Dora gegaan.

In 1996 werden wij door Amerikaanse veteranen, bevrijders van de kampen, te Springfield in Illinois uitgenodigd.

Vervolgens ondernemen ze, met Nederlandstalige en Franstalige Belgische leerlingen, Duitsers, Luxemburgers en Fransen, talrijke burgeracties. Dankzij deze verbondenheid met de oudgedienden bezoeken ze samen met hen de verschillende nazikampen en organiseren er *work camps*.

De toekomst dichter op het verleden laten aansluiten, zijn eigen bezorgdheden uitdrukken in een op te bouwen wereld, de prijs van de vrijheid ontdekken en de waarde van de vrede schatten, dat waren de krachtlijnen van het project *Mémoire et paix*.

De reis naar Ravensbrück in 1999 bracht veertien jongeren uit Brussel, Name, Ronse en Borgworm, hun leraren, tien weerstandsters, die Belgische, Franse en Duitse politieke gevangenen waren, twee politieke gevangenen van het kleine mannenkamp en van het kamp van Sachsenhausen, vijf rechtverkrijgenden, echtgenoten, vrienden samen.

In het verlengde van deze reis werd een boek geschreven: *Une voix, une femme, een stem, een vrouw*; en werd het monument ter herdenking van de vrouwen van Ravensbrück, die zich hadden ingezet in de strijd tegen het nazisme, in 2000 ingehuldigd door koningin Paola in het Georges Henripark te Sint-Lambrechts-Woluwe.

Al deze intergenerationele pedagogische projecten zorgden ervoor dat ik in 2000 gedetacheerd werd naar de pedagogische coördinatie

Démocratie ou barbarie, waar ik Maxime Steinberg opvolgde. Mijn verantwoordelijkheid nam toen andere dimensies aan en paste bij alle scholen van de Franse Gemeenschap. Ik bleef dicht bij de oudgedienden en werd medewerkster van de *Groupe Mémoire*, voorgezeten door Arthur Haulot, dokter André Wynen en nu Pieter Paul Baeten.

In de zomer van 2008 moest ik met pensioen gaan en zocht ik een plekje waar ik het secretariaatswerk van de *Groupe Mémoire* kon voortzetten. Mevrouw Claire Barette, Directrice-generaal van de DG Oorlogsslachtoffers stelde me zeer vriendelijk een bureautje op de 4de verdieping van haar dienst ter beschikking. Daar kon ik enkel blij mee zijn want op die manier kreeg ik de mogelijkheid samen te werken met haar historici. Gert De Prins stelde me inderdaad voor te werken aan de lijst van de vrouwen van Ravensbrück. Het was in feite een antwoord op alle vragen die bij mij waren opgekomen toen ik de vrouwen die mijn leerlingen “de strijdende grootmoeders” noemden heb ontmoet. We kenden zeer veel gedeporteerden in dit kamp: weerstandsters politieke gevangenen, Jodinnen en zigeunerinnen, gijzelaars, kinderen maar ook als *onwaardig* geregistreerde vrouwen die hadden gecollaboreerd. Ze hebben allemaal hun eigen verhaal.

Leg ons het project waaraan u deelneemt even uit.

Het verschijnen van *Ravensbrück, un complexe concentrationnaire*, in 2005 bij de Fayard uitgeverij, met een voorwoord van Germaine Tillion en geschreven door de Duitse historicus Bernhard Strebel, had mijn nieuwsgierigheid gewekt. Zoals vele hedendaagse historici met belangstelling voor de geschiedenis van de nazikampen komt Strebel met een nieuwe berekening van de slachtoffers van het kamp, die – voor de Belgen althans – niet overeenstemt met de lijsten van de vereniging van Ravensbrück noch met de lijsten die opgesteld werden door Francine Plisnier, in *Les femmes belges dans les camps nazis*, in 1990, met een voorwoord van Adrienne Gommers.

Ik heb contact opgenomen met deze historicus en hem verteld over mijn project om mee te werken aan een zo precies mogelijk overzicht van de Belgische vrouwelijke deportatie.

De dodengang.

Aan “bevrijdde” gevangenen werd bevel gegeven het kamp te verlaten langs deze gang tussen twee gebouwen. Ze moesten lopen. Maar aan het einde van de gang, werden ze als konijnen neergeschoten door wachtposten in de dakvensters. (Verklaring van Amanda Stassart, weggevoerd naar Ravensbrück in april 1944).

Het werd me nu duidelijker wat ik met mijn onderzoekwerk wou bereiken:

- een lijst samenstellen van al deze vanuit België gedeporteerde vrouwen in dit immens concentratiecentrum - een kamp met daarnaast ongeveer 40 commando's - en van de vrouwen die in België hebben aangeklopt na hun deportatie; hoofdzakelijk Jodinnen en zigeunerinnen uit Oostbloklanden, gedeporteerd naar Auschwitz en overgebracht naar Ravensbrück, vooral vanaf januari 1945;
- voor iedere vrouw een fiche opmaken met daarin de gegevens in verband met identiteit, acties, aanhoudingen, deportatie, bevrijding en terugkeer of aankomst in België of overlijden in het kamp;
- hen naambekendheid geven in de "Belgische" vrouwelijke geschiedenis van de nazibezetting.

Om de woorden te hernemen van Maud, een 22-jarige studente, die na haar terugkeer van een van onze *work camps* schreef: *"Von Braun, Speer, Himmler, Hitler hebben een naam, een gezicht, een geboortedatum, een dag waarop ze zijn overleden. Een levenslang verhaal. Maar wat blijft er over van de gevangenen? Cijfers! Ze worden teruggebracht tot cijfers. 60.000 gevangenen in Dora. 132.000 in Ravensbrück... Er blijft dan enkel een abstract cijfer over, een mensonterende globalisering. Het nazisme heeft hun leven gestolen, en heeft, in de dood, hun individualiteit vernietigd. Een massa ziellose schaduwen. Een vloed van schaduwen waarover we enkel in het meervoud spreken."*

Welke bronnen werden gebruikt en wat is het belang ervan?

> De voornaamste bron is het werk van de archivarissen van de DG Oorlogsslachtoffers: drie dozen met individuele fiches, genoemd Ravensbrück-bestanden, alfabetisch op meisjesnaam geklasseerd, met al dan niet het statuut van politieke gevangene, van Nacht und Nebel, verplicht tewerkgestelde vrouwen, gijzelaars, vrouwen die om raciale redenen werden gedeporteerden (Jodinnen of zigeunerinnen). Het gaat hier om waardevolle bestanden. Iedere fiche herneemt de basisgegevens uit de persoonlijke dossiers van de vrouwen die in België aangehouden werden en geeft een overzicht van hun verblijf in de concentratiekampen.

Het kan bijgevolg gebeuren dat er geen fiches zijn bijvoorbeeld over de in het kamp overleden of verdwenen vrouwen, en van wie de familie niets van zich heeft laten horen na de oorlog. Noch over "onwaardige" vrouwen, vrouwen die hebben verklikt, gecollaboreerd,...

Monument ter nagedachtenis van de vrouwen van Ravensbrück, square Meudon, park Georges Henri, Sint-Lambrechts-Woluwe te Brussel. Beeldhouwster Thérèse Chotteau en architect Thierry Gonze. Verzameling SVG-DOS

> Bij deze bestanden komt nog een legaat van de vereniging van Ravensbrück, een *alfabetische lijst*, ook op meisjesnaam, van weerstandsters en/of vrouwen aangehouden wegens hun gedrag, in België, en gedeporteerd naar het concentratiekamp van Ravensbrück tijdens de bezetting. Deze lijst moet dus aangevuld worden met alle vrouwen die om raciale redenen aangehouden werden.

> En ten slotte het Excel-bestand *Anfrage Belgien*, gecreëerd door de *Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück, Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten, Straße der Nationen* te 16798 Fürstenberg en dat de DG Oorlogsslachtoffers bezorgd werd op het einde van de zomer 2008. Deze lijst heeft als minpunt dat het een alfabetisch klassement is van namen van gehuwde vrouw of van meisjesnamen. Ze bevat enkel de geboortedatum en het registratienummer. Wij hebben talrijke spellingsvarianten in de schrijfwijze van de eigennamen vastgesteld, zodat dezelfde persoon soms meerdere keren vermeld is.

Ik zal tevens de volgende werken moeten raadplegen:

> *Mechelen- Auschwitz, 1942-1944*, dir. Ward Adriaens, 4 vol., ed. van MJDR, 2009.

> mic MVG – vol. 2 nr. 8034- 14907, Cegesoma microfilm collection, Inventaris in het Engels nr. 982-28653.

> Pallas, catalogus van het SOMA, *Archieven (131 van 311)*

Elke gebruikte bron is zeker nuttig. Maar door alle bronnen naast elkaar te leggen zullen we wellicht de realiteit zo dicht mogelijk kunnen benaderen.

Wat levert dit werk u op?

Met dit onderzoekwerk kon ik als "vrijwilligster" opgenomen worden bij de DG Oorlogsslachtoffers, door mevrouw Barette. Naast de zeer vriendschappelijke relaties met het ganse team van de DG Oorlogsslachtoffers en hun hulp bij het gebruiken van het informaticamateriaal voor het onderzoekwerk in de archieven, heb ik bij iedereen antwoorden gevonden op mijn niet aflatende vragen. Mijn wekelijkse bezoeken op de 4de, 3de en 5de verdieping van de Luchtvaartsquare zijn voor mij grote momenten van menselijk contact en... bedrijvigheid.

Bedankt mevrouw Barette voor dit wederzijds vertrouwen.

.....

Bezoek van de tentoonstelling "Shoah door kogels" in het Koninklijk Museum van het leger en de krijgsgeschiedenis

In maart heeft de DG Oorlogsslachtoffers in het Koninklijk Museum van het leger en de krijgsgeschiedenis de tijdelijke tentoonstelling bezocht over een minder bekend aspect van de geschiedenis van de Shoah: de massale fusillades van Joden in Oekraïne tussen 1941 en 1944.

De pedagogische doelstelling van deze tentoonstelling, gerealiseerd door het Memoriaal van de Shoah te Parijs in samenwerking met Yahad

in Unum, was de bezoekers inzicht te geven in uitsluiting, xenofobie en racisme in een democratie. Naast het historisch situeren van de slachting van bijna anderhalf miljoen Oekraïense Joden tijdens de invasie van de Sovjet-Unie door nazi-Duitsland stelde ze, enerzijds, de fazen voor die hebben geleid tot de massale uitroeiing en, anderzijds, de genociden die er sinds de Shoah zijn geweest. Kortom, een grote les in menselijkheid en vanuit een historisch perspectief.

De statuten van nationale erkentelijkheid: de burgerlijke weerstanders

Geconfronteerd met de verschrikkelijke beproeving van de agressie tegenover hun land hebben eenvoudige maar vurige patriotten de noodzaak gevoeld hun land te verdedigen, alles op te offeren voor België, hun vaderland, onopvallend, en zich met alle kracht te verzetten, op het gevaar af hun eigen leven op het spel te zetten, of dat van hun gezin en van hun strijdbroeders.

Om hun verdiensten te erkennen, voert de besluitwet van 24 december 1946, gewijzigd bij de wet van 1 september 1948 en de wet van 2 april 1958, het statuut van burgerlijk weerstander in en bepaalt de voordelen die hen toegekend worden. Krachtens de wet van 16 januari 2006 (bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad op 6 februari 2006) houdende de heropening van de termijnen, is het nog steeds mogelijk een aanvraag in te dienen, maar het statuut van burgerlijk weerstander kan niet postuum toegekend worden.

Er zijn 3 soorten activiteiten erkend als activiteit van weerstand:

- 1) daden van sabotage, maar enkel de daden volbracht bij de uitoefening van het beroep,
- 2) de medewerking bij de totstandkoming, het organiseren of de uitvoering van acties van patriottische verbondenheid tegen de oogmerken van de vijand of zijn handlangers,

Statuut RC.

- 3) de verleende bijstand aan elkeen door de vijand opgespoord, om andere redenen dan om inbreuk op het gemeen recht.

Wat zijn de algemene of "persoonlijke" voorwaarden om het statuut van burgerlijk weerstander te genieten?

- 1) De Belgische nationaliteit hebben op de datum dat de aanvraag ingediend wordt. Een vreemdeling of een statenloze kan uitzonderlijk gelijkgesteld worden met een Belg voor zover zijn activiteit van weerstand tegen de vijand plaatsvond in België.
- 2) Actief deelgenomen hebben aan de clandestiene strijd tegen de vijand door een activiteit die reële risico's met zich meebracht en niet om andere motieven waarvan het patriottische karakter duidelijk betwistbaar is.
- 3) Aanwezigheid van intentioneel element; bijvoorbeeld het feit een persoon onder te brengen zonder zijn activiteit als weerstander te kennen, geeft geen recht op de titel van burgerlijk weerstander.

Artikel 9 van de besluitwet van 24 december 1946 bepaalt dat de betrokkenen met alle rechtsmiddelen het bewijs van hun weerstandsactiviteit zullen moeten leveren; bijvoorbeeld door middel van het peterschap van één der erkende bewegingen van het burgerlijk verzet, door middel van brieven of attesten waaruit een herhaalde patriottische activiteit, het bestaan van reële risico's blijkt, enz.

Het zijn dus dergelijke historische documenten die men zal aantreffen in de dossiers van Burgerlijke Weerstanders.

Folder Archidoc News

De folder, die de Archief- en documentatiedienst bondig voorstelt en de mogelijkheid biedt tot inschrijving op *Archidoc News*, is beschikbaar bij de DG Oorlogsslachtoffers.

Indien u enkele exemplaren van deze folder wenst om uit te delen of ter beschikking te stellen van de bezoekers van uw instelling, universiteit, stamboomkring, vereniging, enz. of omdat u er niet meer voldoende in voorraad heeft, kunt u contact opnemen met de Archief- en documentatiedienst.

Contact

FOD Sociale Zekerheid
DG Oorlogsslachtoffers
Archief- en documentatiedienst
Luchtvaartsquare 31
1070 Brussel

Tel. : 02/528.91.57
Fax : 02/528.91.75

E-mail: archidoc@minsoc.fed.be
Website: <http://warvictims.fgov.be>

Hebben aan deze editie meegewerkt:

Gert De Prins, Marie Lejeune, Alexandra Matagne, Claire Pahaut,
Nadia Simal, Sylvie Vander Elst

Opmaak: DG Communicatie, FOD Sociale Zekerheid

Vertaling: Vertaaldienst, FOD Sociale Zekerheid

Verantwoordelijke uitgever: Claire Barette – maart 2011